

УДК: 339.97

I. O. Іващук,
д. е. н., доцент,
Тернопільський національний економічний університет

АКТУАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ КРАЇН У ГЛОБАЛЬНОМУ ПРОСТОРИ

У статті досліджено структуру глобалізації та глобального простору. Розглянуто основні напрями ідентифікації країн у глобальному просторі. Доведено необхідність перенесення акценту з оцінки економічних параметрів розвитку країн на розвиток людського потенціалу.

The article examines the structure of globalization and global space. The basic directions of the identification of a global space. The necessity shift emphasis to assess the economic parameters of development of countries on the development of human potential.

Ключові слова: глобалізація, глобальний простір, економічна свобода, ідентифікація країн, конкурентоспроможність, людський розвиток.

Keywords: globalization, global space, economic freedom, identifying countries, competitiveness, human development.

Вступ. Проблема ідентифікації національних економік на початку 21 століття набула справді світового характеру з огляду на фракталізацію глобального простору. Глобалізація стала визначальним фактором втрапою багатьма країнами ознак ідентичності та національної самобутності, а світовими організаціями були зроблені численні спроби розробити універсальні методики визначення позиціонування країн.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняній і зарубіжній літературі відсутні фундаментальні праці, присвячені саме питанням ідентифікації країн, разом з тим, ці аспекти є складовою навчальною на наукової літературі з міжнародної економіки. В основній більшості дослідження позиціонування країн ґрунтуються на першоджерелах, а саме матеріалах та звітах організацій та компаній, що розробляють методики рейтингів та проводять такі дослідження.

Метою даної статті є дослідження основних підходів до ідентифікації країн у глобальному просторі.

Результати. Проблема ідентифікації країн в глобальному просторі ускладнюється неможливістю чіткого структурування глобального простору та глобалізації. Найповніше відображає внутрішню будову і призначення терміна «глобалізація» таке трактування: «Глобалізація – це становлення і гармонізація багатовимірного й багаторівневого світу, взаємопов'язаного в одних вимірах та гетерогенного в інших, де перехід між вимірами здійснюватиметься за семіотичними методами [1, с. 367]». Для підтвердження визначимо основні підходи до структурування глобалізації. Так, учений М. Іванов вважає, що глобалізація охоплює всі сфери суспільного буття: економічну, соціальні відносини, культуру, ідеологію, сферу відносин людства з навколишнім світом [2, с. 4]. Дослідник О. Ігнатов запропонував наступну структуру глобалізації: 1) ментальна або культурно-ідеологічна глобалізація; 2) територіальна; 3) економічна (охоплює глобалізацію ринків); 4) інформаційно-комунікаційна; 5) етнічна [3]. Однак такий підхід, на наш погляд, не відображає чітких критеріїв структурування, тому незрозуміло, якими критеріями керувався автор при одночасному розмежуванні, наприклад, територіальної та економічної глобалізації, адже остання може бути і територіальною, залежно від місць концентрації ринків (із чим ми не можемо погодитися, бо економічна сфера є набагато ширшим поняттям, ніж ринок). А у випадку територіальної глобалізації варто було би вести мову про регіональні осередки її прояву.

Із огляду на викладене, нам більше імпонує модель глобалізації Ю. Яковця, що охоплює наступні сфери:

1) демографічно-екологічну (автор зазначив, що катастрофа в даній сфері можлива, якщо людство не обмежить демографічного зростання, наука не відкрис нових ресурсозберігаючих технологій та енергетичних джерел, не перетворить їх на екологічно орієнтований постіндустріальний технологічний спосіб виробництва);

2) техносферу;

3) економічну (глобальна економіка стає пріоритетним феноменом, що має власні закономірності, тенденції, механізми функціонування і розвитку);

4) геополітичну (політична карта світу нагадує яскраву ковдру, в якій світові гіганти є сусідами карликових держав);

5) соціокультурну, що є найсуперечливішою [4, с. 7-11].

Разом із тим, у більшості наукових праць подані лише елементи економічної глобалізації. А. Філіпенко до таких елементів зарахував: міжнародно-технічну сферу, систему міжнародного виробництва, світовий ринок та міжнародну торгівлю, міжнародну валютно-фінансову систему [5, с. 105]. Аналізуючи проблеми глобалізації, В. Ушаков теж висловив власне бачення її структури і подав власну секторну модель глобалізаційної економіки, яка містить такі елементи:

1) міжнародну торгівлю;

2) глобальну інфраструктуру;

3) технології;

4) сировинні ресурси;

5) світові фінанси;

6) регіональну відокремленість господарського устрою [6].

Досліджуючи економічні аспекти глобалізації, науковець С. Долгов визначив такі напрями глобалізації економічної діяльності, які не є постійними і зазнають змін під впливом зовнішніх факторів: міжнародна торгівля; міжнародний рух факторів виробництва: капіталу і робочої сили; міжнародні фінансові операції: кредити; цінні папери; похідні фінансові інструменти; валютні операції [7, с. 27]. Тобто, науковець, обґрунтовуючи свою позицію, розглянув економічну глобалізацію як таку, що не обмежена лише внутрішньою структурою, а органічно взаємопов'язана з її проявами в інших сферах планетарного життя.

Таким чином, глобалізація виступає як зростання ступеня залучення країн та інтенсифікація їх активності у об'єктивно існуючому глобальному просторі, учасниками якого є держави і народи світу, відмінність між котрими полягає в ступені залучення й активності в межах простору, тобто безчасним не може бути ніхто. Пасивність учасників глобального простору слід розглядати не в контексті небажання чи недовіри як спонукальних мотивів до бездіяльності, а як наслідок невідомості та нерозвиненості відповідних структур. Глобальний простір вміщує всі країни, але їх відмінність полягає у градації в даному середовищі щодо умов розвитку. Крім того, жодна з країн не спроможна повторити становище (соціально-економічні умови) іншої. Зауважимо, що глобальний простір у наукових дискусіях рідко є предметом для обговорення. Досліджуючи лексичне значення терміна, узагальнено поширені підходи до його трактування та виокремлено наступні. Так,

«глобальний простір» – це:

- простір для співробітництва щодо розв'язання спільних проблем;
- територія найвищих стандартів сучасного періоду;
- простір інтересів країн «золотого мільярда», «акул імперіалізму», внаслідок чого виникає конфронтація;
- віддалений, віртуальний, екзотичний простір, що не має точок дотику з «нашим» життям [8].

Структурно деталізувати глобальний простір також неможливо з наступних причин. По-перше, для простору нема такої характеристики, як обмеженість, тому за певних умов може відбуватися його реструктуризація та виникнення нових елементів, а закінчення одних елементів може одночасно бути початком інших. По-друге, в межах глобальної взаємодії у просторі надзвичайно важко відокремити, наприклад, соціальну політику від економічної, релігійну – від соціальної. Саме відсутність критеріїв поділу не дає змоги чітко окреслити структуру простору. В такому випадку пропонуємо структурувати середовище глобального простору як множини об'єктів взаємодії, за критерієм сфер взаємодії, тобто простір охоплює: політичний; інформаційний; економічний; соціальний; ідеологічний; культурно-етнічний простори.

На основі викладеного можна вважати, що глобальний простір – це форма форм або структура структур, кожна з яких відповідно має власну структуру, що формується під впливом взаємодії країн. Нині у світі сформувалися об'єктивні передумови для перегляду концептуальних засад розвитку світової економіки за моделлю, базованою на ідеї розвитку багатополосного світу. Відповідно, це потребує розробки спільних механізмів взаємодії країн у глобальному просторі через виявлення проблемних аспектів, дотичних для кожної з них, та пошуку напрямків їх не відособленого вирішення, а узгодження із дотриманням принципу прозорості, щоби кожна з країн змогла у певній мірі задіяти свій економічний потенціал та отримати вигоди від таких змін. У даному контексті варто звернути увагу на такий підхід: чи відбуваються зміни глобального простору за умови штучного прискорення розвитку людства та окремих країн? Ураховуючи те, що простір структурно складається з підпросторів, які неспроможні змінюватися зі схожими часовими просторовими характеристиками, можливі варіанти, коли підпростори у різних площинах (на різних територіях) рухатимуться з різною швидкістю, тим більш відмінною від базової (еволюційної). У таких випадках нема синхронності руху, мотаторів глобального простору з рухом підпростору, що спричиняє конфлікт розвитку та руху в просторі. Чим може бути обумовлена різниця у швидкості руху підпросторів? У процесі дослідження ми виокремимо один із найважливіших чинників зміни, пришвидшення або сповільнення руху – це аксіологічні передумови входження країн у стадію активності в просторі, що формувались еволюційним шляхом у процесі поетапного розвитку окремих цивілізацій.

Ідентифікація країн може здійснюватися не тільки на основі окремих показників, але й на основі різноманітних індексів. Як правило, вони мають комплексний характер, відображають певну сферу діяльності або характеризують внутрішнє середовище країни.

Одним із рушійних чинників глобалізації та розвитку світового господарства нині є інформатизація суспільства, що виявляється, передусім, в усуненні часових бар'єрів стосовно переміщення інформації. Слушним є твердження, що на сучасному етапі розвитку цивілізації головним аспектом у такому плані є швидкість [9, с.4]. У 2003 р. вперше у «World Telecommunication Development report-2003» було визначено індекс доступу країн до інформаційно-комунікаційних технологій (індекс доступу до цифрових технологій), для розрахунку якого застосовано показники, подані на рис. 1.

Джерело: Складено за World Telecommunication Development report-2003. [Electronic Resource]. – Mode of access: http://www.itu.int/ITU-D/ict/publications/wtdr_03/material/WTDR2003Sum_e.pdf

Рис. 1. Структура індексу доступу до цифрових технологій.

Оцінюючи країни за економічними параметрами слід застосовувати такий індекс як Індекс глобальної конкурентоспроможності, який дає змогу виявити спільні тенденції розвитку національних економік [10]. За індексом глобальної конкурентоспроможності Україна посіла 73 місце серед 144 країн (2012/2013 рр.), відповідно 82 і 89 місця у 2011/2012 та 2010/2011 рр. [11].

Згідно з проектом Світового банку та Міжнародної фінансової корпорації Doing Business визначається щорічний індекс ведення бізнесу, який дає змогу оцінити внутрішнє середовище країни за такими напрямками: створення підприємства; отримання дозволу на будівництво; реєстрація власності; отримання кредитів; захист прав інвесторів; оподаткування; міжнародна торгівля; забезпечення виконання контрактів; ліквідація підприємства; підключення до системи енергозбереження; наймання робочої сили [12].

Ще одним індексом, що характеризує національні економіки, є оцінка економічної свободи, що здійснюють різні організації, серед яких виокремимо:

- Інститут Фрезера (Fraser Institute, Canada) та Інститут CATO (USA) – визначають індекс економічної свободи у світі для кожної країни за наступними напрямками: розмір державного сектору; видатки, податки, підприємництво; правова система і забезпечення прав власності; грошова система; свобода зовнішньої торгівлі; регулювання кредиту, трудових відносин та бізнесу.

- Дослідницький інститут The Heritage Foundation (USA) розраховує індекс економічної свободи країн за наступними напрямками: business freedom (свобода підприємництва); trade freedom (торгова свобода); fiscal freedom (фіскальна свобода); government size (державне втручання); monetary freedom (монетарна свобода); investment freedom (інвестиційна свобода); financial freedom (фінансова свобода); property rights (права власності); freedom from corruption (вільність від корупції); labor freedom (трудова свобода). Щорічний перегляд методологічних засад визначення індексу економічної свободи дає змогу враховувати всі факторні оцінки та визначати позиціонування країн за критерієм свободи.

У світовій практиці для встановлення рівня глобалізованості країни Швейцарський економічний інститут KOF визначає індекс глобалізації. Його можна вважати одним із найбільш суперечливих, адже окремі країни іноді демонструють низький рівень економічної інтеграції, водночас – значні темпи технологічного розвитку. Міжнародна консалтингова компанія A. T. Kearney та журнал Foreign Policy також оцінюють рівень глобалізованості, охоплюючи 72 країни. Загалом, складові індексу схожі до KOF індексу, проте технологічний розвиток розглядають окремо від соціального. Порівняння позиціонування країн у рейтингу засвідчує,

що є неспівпадання країн за рівнем залучення в процеси глобалізації за різними методиками.

Світовий банк при класифікації країн для аналітичних цілей використовує такі критерії:

- 1) регіональна належність:
 - країни Східної Азії і Тихоокеанського регіону;
 - Європи і Центральної Азії;
 - Латинської Америки і Карибського басейну;
 - Близького Сходу та Північної Африки;
 - Південної Азії;
 - Африки від південь до Сахари;
- 2) рівень доходу (щорічно переглядається):
 - країни з низьким рівнем доходів (не більш як \$1025);
 - нижчим, ніж середній (\$1026 – \$4035);
 - вищим, ніж середній (\$4036 – \$12475);
 - з високим (\$12476 і більше) [13];
- 3) рівень заборгованості (на основі коефіцієнтів заборгованості):
 - країни з високим рівнем заборгованості;
 - із помірним;
 - з невисоким;
 - країни, які не класифіковано за рівнем заборгованості.

Традиційний акцент в розвитку країн на їх економічній та політичній могутності уже наприкінці 20 ст. зміщується в іншому напрямку – на розвиток людини. У Доповіді про людський розвиток 1994 р. зазначалося, що не існує протиріч між розвитком людини та стійким розвитком, бо обидва ґрунтуються на універсальності вимог до життя. Підтвердженням важливості такої тези є започаткування у 1990 р. за ініціативи ООН дослідження та публікації результатів Доповіді про людський розвиток.

Таблиця 1.
Тематика глобальних Доповідей про людський розвиток (1990-2011 рр.)

Рік	Тема
1990	Концепція і вимірювання людського розвитку
1991	Фінансування людського розвитку
1992	Глобальні виміри людського розвитку
1993	Участь населення
1994	Нові виміри безпеки людини
1995	Гендерні питання і людський розвиток
1996	Економічне зростання і людський розвиток
1997	Людський розвиток як засіб ліквідації бідності
1998	Споживання з погляду людського розвитку
1999	Глобалізація з людським обличчям
2000	Права людини і людський розвиток
2001	Використання нових технологій в інтересах людського розвитку
2002	Поглиблення демократії в розрізненому світі
2003	Цілі в галузі розвитку, сформульовані в Декларації тисячоліття: міждержавна домовленість про подолання бідності
2004	Культурна свобода в сучасному різноманітному світі
2005	Міжнародне співробітництво на роздоріжжі: допомога, торгівля і безпека у світі нерівності
2006	Що криється за нестачею води: влада, бідність і глобальна криза водних ресурсів
2007/2008	Боротьба зі змінами клімату: людська солідарність у розділеному світі
2009	Подолання бар'єрів: людська мобільність і розвиток
2010	Справжнє багатство народів: шляхи до людського розвитку
2011	Сталий розвиток та рівність можливостей: краще майбутнє для всіх

Наведена у табл. 1 тематика доповідей є тому підтвердженням, і, якщо на початку 90-х рр. XX ст. мова йшла про концептуальні основи людського розвитку, то через 20 років в основі дослідження такі вектори як сталий розвиток, багатство народів, міжнародне співробітництво. На той час більшість країн мали потребу у проведенні структурних реформ, змінювалася геополітична структура світу, країни, що розвиваються, опинилися у фінансовій залежності від інших країн, панувала гегемонія принципів Вашингтонського консенсусу. Визнання Вашингтонського консенсусу стало черговим етапом відродження глобальних процесів. Вперше термін «глобалізація» вжив американський економіст Дж. Вільямсон у 1989 р. – для узагальнення рекомендацій, що має враховувати країна, яка прагне реформувати економіку. Зазначені принципи стали основою ліберального фундаменталізму в 1990-х рр., перетворившись в умови надання позик Міжнародного валютного фонду. Модель Вашингтонського консенсусу була впроваджена у країнах Центральної Європи та СНД на початку цих років. Як альтернативні згаданій моделі можна виокремити такі: азіатська (на ефективність певною мірою вплинула фінансова криза наприкінці 1990-х рр.); авторитарна китайська (1980-і рр.); шведська модель державного дирижизму (1950–1980 рр.) та ін.[14, с. 42-43]. Разом з тим, як свідчать дослідження, саме через вплив зовнішніх факторів не вдалося побудувати стабільну та ефективну економічну систему в країнах СНД [15].

Одним із комплексних показників, що застосовують для оцінювання рівня розвитку країни, є Індекс людського розвитку людського потенціалу (ІРЛП), за яким країни класифікують так: країни з дуже високим рівнем розвитку; країни з високим рівнем розвитку людського потенціалу; країни зі середнім рівнем розвитку людського потенціалу; країни з низьким рівнем розвитку людського потенціалу. Основними складовими згаданого індексу є довголіття і стан здоров'я впродовж життя (очікувана тривалість життя при народженні); знання (рівень писемності дорослого населення та валовий коефіцієнт тих, хто навчається в освітніх закладах), на основі яких визначають індекс освіти; гідний рівень життя (ВВП (ВНД за останніми змінами) на одну особу, паритет купівельної спроможності в дол. США). ІЛР є середнім геометричним нормалізованих індексів, що відображають досягнення за кожним виміром. У 2010 р. було запропоновано оновлений Індекс людського розвитку, складові індексу залишилися як і раніше – освіта, сфера здоров'я і дохід, але було внесено зміни у частині визначення гідного рівня життя – ВВП на одну особу замінено на ВНД на одну особу, скасовано верхня межа рівня ВВП на одну особу, період оцінювання змінено з 1 року на 5. Слід зазначити, що загальний індекс ураховує не лише фінансово-матеріальний бік буття людини, а й духовний, і всі три індекси мають однакове валове значення в групі, тому його застосування дає змогу оцінити країни за вказаними параметрами.

Протягом останніх років практично в усіх регіонах світу рівень людського розвитку зростає, зокрема, в середньому ІЛР в порівнянні з 1970 р. зріс на 41%, а в країнах з низьким рівнем доходів – на 61%. Однак є країни, де він зменшується (переважно країни Африки від півдня до Сахари) (табл. 2). Так, у 2003 р. індекс РЛП різко зменшився у 18 країнах, 12 із яких розташовані в Африці (ІАР – 35 пунктів, Зімбабве – 23). Причинами спаду індексу РЛП в країнах Африки є економічна стагнація та зменшення тривалості життя внаслідок поширення інфекційних хвороб. У країнах СНД помітною була аналогічна ситуація за ІЛРП (Україна – зниження на 17 пунктів, Росія – на 15), зумовлена економічними наслідками розпаду СРСР та зменшенням тривалості життя.

Таблиця 2.

Країни, в яких індекс розвитку людського потенціалу зменшувався [16]

Період	Кількість	Країни
1980–1990 рр.	6	Гайана, Гаїті, Нігер, Замбія, Демократична Республіка Конго, Раунда.
1990–2003 рр.	18	Ботсвана, Камерун, ЦАР, Демократична Республіка Конго, Кот-д'Івуар, Казахстан, Кенія, Лесото, Молдова, Росія, ПАР, Свaziленд, Таджикистан, Танзанія, Україна, Замбія, Зімбабве.

У 2005 р. показники ІРЛП поліпшилися у більшості країн, згаданих у таблиці, зокрема для Росія, України, Молдови, Казахстану, Ботсвани, ЦАР та ін. За період 2006–2011 рр. свій рейтинг підвищили 72 країни, разом з тим, 72 країни понизили свій рейтинг. У 2011 р. рейтинг багатьох країн суттєво знизився через проведення коригування з врахуванням нерівності, передусім в доходах, за методикою, розробленою економістом Ентоні Барнсом Аткинсоном. Так, США знизило свій рейтинг з 4 на 23 позицію, Канада – з 6 на 13, Південна Корея – з 15 на 32, Ізраїль – з 17 на 25 [17]. Згідно із дослідженням 2011 р. Україна потрапила у рейтинг країн з високим рівнем людського розвитку, посівши 76 місце серед 187 країн світу, проте такий рейтинг не відображає реальні економічного розвитку країни.

У національній Доповіді про людський розвиток «Україна: на шляху до соціального залучення» підготовлена у рамках Регіональної Доповіді про людський розвиток «Від трансформації – до суспільства для всіх» цілком справедливо зазначено, що людський розвиток це глибоке, навіть можна сказати філософське, поняття, і воно не обмежується лише подоланням бідності, а передбачає врахування потреб людей, які не є бідними, але недостатньо освіченими, зазнають дискримінації або не мають доступу до сфери охорони здоров'я [18]. Тому розвиток повинен включати три компоненти: добробут та розширення реальних свобод людини; розширення прав та можливостей; справедливість.

Поряд із наведеним індексом, для країн, що розвиваються, використовують індекс злиденності населення, для якого застосовують ті самі елементи. Проте у першому випадку визначають імовірність при народженні того, що тривалість життя буде меншою, ніж 40 років, у другому – рівень грамотності дорослого населення, у третьому – недоступність із точки зору гідного рівня життя на основі: а) відсотка населення, котре не має стійкого доступу до поліпшених джерел води; б) відсотка дітей із заниженою для свого віку масою тіла [19]. Аналогічний індекс злиденності розраховують і для країн ОЕСР, де тривалість життя у першому показнику збільшена до 60, в другому визначають процент функціонально неписьменного населення, третім показником є відсоток населення, котре живе за межею бідності. Разом із цим, вводять четвертий елемент – соціальну ізоляцію (рівень застійного безробіття).

Непоодинокими є випадки, коли за одним показником (ВВП на душу населення) одна країна випереджає іншу, але за індексом ЛР ситуація цілком протилежна. Така ситуація свідчить, що країна неправильно розпоряджається власними доходами та не спрямовує їх на розвиток освіти і добробуту населення. У такому разі підтверджується теза, що бідність нації – це проблема країни насамперед в плані активізації свого потенціалу для можливого розв'язання.

У цій площині автори наукової літератури доволі часто полемізують щодо «багатої Півночі і бідного Півдня», а процес глобалізації є вигідним лише для перших. Із цим твердженням можна погодитися лише частково. Так, країни периферії – це країни зі слабким інституційним забезпеченням, нерозвиненими державними інституціями, повільним економічним розвитком, де небезпечними є стан бідності та хвороби, але це країни зі сильними релігійними переконаннями та культурними традиціями. Це є підтвердженням того, що в одній площині глобального простору країни можуть бути центром, а в іншій – периферією (даний термін застосовують до країн, що розвиваються. Аналогічними є «напівпериферія», «глибокий Південь» та ін.) [20, с. 112–113].

Висновки з проведеного дослідження. Проведене дослідження стало підтвердженням неможливості вироблення світовою спільною єдиної методики оцінки позицій країн у глобальному просторі, зважаючи на багатоманітність критеріїв ідентифікації, неоновлення статистичної бази у країнах, що розвиваються. Окрім того, неможливо виробити єдині параметри для країн з різним рівнем економічного розвитку, а розглянуті рейтинги не дають повного уявлення про місце і роль країн у світо господарських зв'язках. Разом з тим, потреба в класифікації країн є вкрай важливою, бо посилення їх активності потребує достатньої інформації про них, проведення щорічного моніторингу. Німецький соціолог У. Бек стверджував, що «ми давно живемо в світовому суспільстві в тому розумінні, що уявлення про замкнутий простір перетворилося на фікцію [21, с. 25]», тому завданням на майбутнє для міжнародних організацій має бути розробка єдиної об'єктивної методики оцінки розвитку країни як за економічними, так і соціально-культурними параметрами.

Література

1. Удовик С. Л. Глобалізація: семиотическіе підходи / С. Л. Удовик. – М.: Рефл-бук; К.: Ваклер, 2002. – 480 с.
2. Иванов Н. Вызовы глобализации: экономический аспект. Глобализация и Россия (круглый стол) / Н. Иванов // МЭиМО. – 2002. – № 9. – С. 4–10.
3. Игнатов А. Стратегия «глобализационного лидерства» для России / А. Игнатов [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://libereya.ru/public/ignatov.html>.
4. Яковец Ю. В. Глобализация и взаимодействие цивилизаций / Ю. В. Яковец. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – М.: Экономика, 2003. – 411 с.
5. Филиппенко А. С. Экономическое развитие: цивилизационный подход / А. С. Филиппенко. – М.: Экономика, 2002. – 260 с.
6. Ушаков В. Глобальное хозяйство [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.usakov.org/arch/000001a6.htm>.
7. Долгов С. И. Глобализация экономики: новое слово или новое явление? / С. И. Долгов. – М.: Экономика, 1998. – 215 с.
8. Зенкова А. Ю. Исследование лексики, выражающей отношение к глобалистской проблематике в региональной прессе / А. Ю. Зенкова [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.iriss.ru/attach_download?object_id=000150070125&attach_id=000254.
9. Юнь О. М. Глобализационные процессы и диалог цивилизаций / О. М. Юнь. // Внешнеэкономический бюллетень. – 2002. – № 12. – С. 4–15.
10. Вдовічен А. Індекси глобальної конкурентоспроможності та диспропорційності розвитку / А. Вдовічен // Журнал європейської економіки. – 2011. – Т. 10 (№ 3). – С. 270–281.
11. The Global Competitiveness Report 2012–2013 [Electronic Resource]. – Mode of access: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2012-13.pdf
12. Doing Business 2011. [Electronic Resource]. – Mode of access: <http://www.doingbusiness.org/~media/fpdkm/doing%20business/documents/annual-reports/english/db11-fullreport.pdf>
13. Country and Lending Groups [Electronic Resource]. – Mode of access: http://data.worldbank.org/about/country-classifications/country-and-lending-groups#Low_income
14. Афонцев С. Экономическая политика и модели экономического развития / С. Афонцев // МЭиМО. – 2002. – № 4. – С. 40–47.
15. Будкін В. Особливості бюджетної політики пострадянських держав / В. Будкін // Вісник THEU. – 2008 – № 4. – С. 7–19.
16. Human Development Report 2005. International cooperation at a crossroads: Aid, trade and security in an unequal world. [Electronic Resource]. – Mode of access: http://hdr.undp.org/en/media/HDR05_complete.pdf
17. Доклад о человеческом развитии 2011. Устойчивое развитие и равенство возможностей: лучшее будущее для всех. / Пер. с англ.; ПРООН. – М., Издательство «Весь Мир», 2011. – 188 с.
18. Національна Доповідь про людський розвиток «Україна: на шляху до соціального залучення» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.undp.org.ua/files/ua_95644NHDR_2011_Ukr.pdf
19. Sudhir Anand and Amartya Sen. Concepts of Human Development and Poverty: A Multidimensional Perspective / Sudhir Anand and Amartya Sen. // Human Development Papers 1997. UNDP, New York, 1997.
20. Хорос В. Глобализация и периферия / В. Хорос // МЭиМО. – 1999. – № 12. – С. 111–118.
21. Бек У. Что такое глобализация? Ошибки глобализма – ответы на глобализацию / У. Бек; [пер. с нем. А. Григорьева, В. Седельника]; общ. ред. и послесл. А. Филиппова. – М.: Прогресс–Традиция, 2001. – 304 с.

Стаття надійшла до редакції 14.01.2013р.